

BİLİŞİM TEKNOLOJİLERİ VE YAZILIM DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMINA YÖNELİK ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİNİN DİJİTAL VATANDAŞLIK BAĞLAMINDA İNCELENMESİ¹

Abdullah Cemil ELÇİ²

Mediha SARI³

ÖZET

Bu çalışma Bilişim Teknolojileri ve Yazılım (BTY) dersi öğretim programına yönelik öğrenci görüşlerinin dijital vatandaşlık bağlamında incelenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya, Adana ili merkez ilçelerindeki ortaokullara devam eden 264 öğrenci katılmıştır. Öğrencilerin 151'i (%57.2) beşinci sınıf, 113'ü (%42.8) altıncı sınıf öğrencisidir ve 139'u (% 52.7) kız, 125'i (%47.3) erkektir. Veriler, Elçi ve Sarı (2016) tarafından geliştirilen "BTY Dersinde Dijital Vatandaşlık Ölçeği (BTY-DVÖ) kullanılarak toplanmıştır. Verilerin analizinde t-testi ve varyans analizi kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre dijital etik-kanun ve buna bağlı hak ve sorumluluklar boyutuyla ilgili bilgi, beceri ve değerlerin kazandırılmasında BTY dersi ortanın üzerinde; dijital okuryazarlık boyutuyla ilgili bilgi, beceri ve değerlerin kazandırılmasında ortanın çok az altında, dijital güvenlik ve dijital iletişim boyutlarıyla ilgili bilgi, beceri ve değerlerin kazandırılmasında ise ortanın biraz üzerinde katkıda bulunmaktadır. Araştırmanın sonuçlarına göre BTY-DVÖ puanları arasında sınıf düzeyi ve cinsiyete göre anlamlı farklar bulunmamakta iken; evinde bilgisayar ve internet bağlantısı bulunan öğrenciler lehine anlamlı farklar belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dijital vatandaşlık, bilişim teknolojileri ve yazılım dersinde dijital vatandaşlık ölçeği (BTY-DVÖ), ortaokul

ABSTRACT

This study was performed for the examination of the students' opinions about Information Technology and Software (CT) in the context of digital citizenship. Research has been done in central provinces of Adana with the participation of 264 students in secondary schools. 151 of students were (57.2%) fifth grade, 113 of students were (42.8%) sixth-grades and 139 of students (52.7%) were female and 125 (47.3%) were male. Data has been collected by STI Course in Digital Citizenship Scale (BTY-DVO) developed by Elci and Sari (2016). In analyzing the data, t-test and ANOVA were used. According to the findings, STI has contributed above the average in the acquisition of skills and values digital ethics-law and the rights and responsibilities attached to it; it has contributed a bit below the average in the acquisition of skills and values related to digital literacy, and it has contributed a bit above the average in the acquisition of skills

¹ Bu çalışma, Abdullah Cemil ELÇİ'nin, Doç. Dr. Mediha SARI danışmanlığında gerçekleştirdiği "Bilişim Teknolojileri ve Yazılım Dersi Öğretim Programına Yönelik Öğrenci Görüşlerinin Dijital Vatandaşlık Bağlamında İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezinin bir bölümüdür.

² Bilişim Teknolojileri ve Yazılım Öğretmeni, Mehmet Akif Ortaokulu, Seyhan/Adana, cemilelci@gmail.com

³ Doç.Dr., Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, msari@cu.edu.tr

and values related to digital security and digital communication. According to the survey results, some significant differences have been identified for the advantage of the students who have the Internet and a computer at home whereas there is no significant difference between BTY-DVO scores in terms of level and gender.

Key Words: Digital citizenship, digital citizenship scale in information technology and software courses (BTY-DVO)

Giriş

Toplum halinde yaşayan insanların, iç ve dış etkenler nedeniyle siyasal bir birliğe ihtiyaçları vardır; bu birlik devlettir. Devleti oluşturmaya zorlayan iç etkenlerin başında, toplumun teşkilatlanmaya olan ihtiyacı gelir. Kanunsuz, kuralsız ve düzenden yoksun toplum olamaz (Doğan, 2007). Er, Ünal ve Özmen'in de (2013) belirttiği gibi insanlığın gelişimi ve değişimi, nüfusun artması, toplumsal yapıda farklılaşmalar ve ulusların çok kimlikli yapıya bürünmeleri gibi unsurlar vatandaşlık eğitimi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Haliyle ülkeler ihtiyaç duydukları özellikteki vatandaşlara sahip olmak için bu doğrultuda eğitim vermektedirler. Ancak teknolojinin hızla gelişmesi ve yaşamın her alanında sürekli kullanılan vazgeçilmez bir unsur haline gelmesi, günümüzün vatandaşlık anlayışında da değişimi beraberinde getirmiştir. Şimşek ve Şimşek'in (2013) de belirttiği gibi yeni iletişim teknolojileri, vatandaşlığın doğasını ve kapsamını değiştirmiştir. Bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) ile bilgi edinme, bilgi üretme ve yayma özgürlüğünü yakalayan günümüz bireyi, vatandaşlık hak ve sorumluluklarını da sanal dünyada yaşar konuma gelmiştir (Ersoy, 2013). Geleneksel bir terim olarak vatandaşlık, bireyle devlet arasındaki ilişkiyi vurgulamakta iken; dijital vatandaşlık, bilgi edinmek için kitle iletişim araçlarını kullanan, aktif ve demokratik değerlere sahip vatandaşı vurgulamaktadır (Şimşek ve Şimşek, 2013). Mossberger, Tolbert ve McNeal (2008), dijital vatandaşlığı topluma çevrimiçi (online) olarak katılma olarak tanımlamaktadır. Ribble ve Bailey (2007), dijital vatandaşlık kavramı ile ilgili dokuz boyut tanımlamışlardır. Bu boyutlar aşağıda belirtilmiştir.

Dijital Erişim: Tam elektronik katılım (Alberta, 2012); toplumun, dijital teknolojiye her yerden, yüksek kalitede ve hızla erişebilmesi (Çubukçu ve Bayzan, 2013).

Dijital Ticaret: Malların dijital ortamda alınıp satılmasıdır (Ribble ve Bailey, 2007). Çevrimiçi ortamda mal ve hizmet alabilme bilinci ve yeterliliğinde olunması, çevrimiçi alışveriş ve çevrimiçi bankacılık sistemlerinde bilgi ve gizliliğin korunabilmesi, güvenli internet sayfalarından alışveriş ve ticaret yapma bilincinde olunması durumlarını kapsamaktadır (Çubukçu ve Bayzan, 2013).

Dijital İletişim: Bireyin dijital ortamda elektronik bilgi alışverişi yapabilmesi; farklı iletişim kaynaklarını kullanabilmesi; iletişim kaynaklarının doğru zamanda ve doğru bir şekilde kullanılabilmesidir (Çubukçu & Bayzan, 2013; Ribble & Bailey, 2007).

Dijital Okuryazarlık: Bilgisayarlar yoluyla sunulan geniş ölçekteki çoklu-formattaki enformasyonu kullanabilme yetisidir (Gürcan, 2013). Eshet (2002), dijital okuryazarlığın yazılım kullanılmaktan çok daha fazlasını kapsadığını belirtmektedir. Geçer ve Dağ'a (2010) göre dijital okuryazar bireyler, bilgisayardaki programları kullanabilen, bilgisayar veya internet ortamında ihtiyaç duyduğu bilgilere ulaşabilen ve bu ortamlarla ilgili sorunlarını kendi başına etkili bir şekilde çözebilen kişilerdir.

Dijital Etik: Ribble ve Bailey'e (2007) göre dijital etik, davranış ve prosedürün elektronik standartlarından oluşur. İnternet üzerinden yasal olmayan paylaşımlarda bulunmak, birey ya da topluluklar hakkında tahrik edici ve küçük düşürücü yazılar yazmak, vb. durumlar etik dışı davranışlar olarak değerlendirilebilir.

Dijital Kanun: Ribble ve Bailey (2007), dijital kanunu eylem ve işler için elektronik sorumluluk olarak tanımlarken; Çubukçu ve Bayzan'a (2013) göre dijital ortamda geçerli olan kural, politika ve kanunlar hakkında bilinçli olunması, bu kural, politika ve kanunlara riayet edilmesi ve riayet etmeyenlerin uyarılmasıdır.

Dijital Hak ve Sorumluluklar: Dijital araçları herkesin özgürce kullanabilmesi ve bu araçlar sayesinde herkesin kendini özgürce ifade edebilmesi ve dijital ortamda işlenen suçlar ve yapılan haksızlıklara karşı şikayet hakkının kullanılmasıdır (Çubukçu & Bayzan, 2013).

Dijital Sağlık: Dijital teknoloji dünyasında fiziksel ve psikolojik olarak iyi olma durumudur (Ribble & Bailey, 2007). Dijital dünyanın getirdiği fiziksel ve psikolojik sağlık sorunları ile ilgili bilinçli olunmasıdır (Çubukçu & Bayzan, 2013).

Dijital Güvenlik: Çubukçu ve Bayzan'a (2013) göre dijital güvenlik, dijital araçları kullanırken, kullanıcıların kişisel bilgilerinin güvenliğinin sağlanabilmesi; kullanıcıların donanım, yazılım ve ağ güvenliklerinin sağlanabilmesidir. Dijital güvenlik, güvenliği garanti altına almak için alınan elektronik önlemlerdir (Ribble & Bailey, 2007).

BTY Dersinin Dijital Vatandaşlık Eğitimi Açısından Önemi

Son yıllarda BİT kullanımının bu kadar yaygınlaştığı göz önüne alındığında iletişim ve bilgi aktarımında dijital teknolojilerin sıklıkla kullanıldığı günümüz dünyasında ülkelerin iyi vatandaş ihtiyaçlarını sadece normal vatandaşlık eğitimi üzerinden karşılayamayacakları, vatandaşlık eğitiminin dijital vatandaşlığı da kapsayacak şekilde genişletilmesinin kaçınılmaz olduğu söylenebilir. 2012 yılında uygulamaya konulan BTY dersinin genel amacı ve yeterlilikleri incelendiğinde bu ders ile etkili dijital vatandaşlık eğitimine büyük katkılar sağlanabileceği söylenebilir. BTY dersi öğrenim alanlarında Bilişim Okur-yazarlığı başlığı altında BİT'in sosyal ve kültürel katkıları alt başlığında dijital vatandaşlık konusu ele alınmış olmasına karşın birçok öğrenme alanında dijital vatandaşlık bilgi, beceri ve değerleri ile bağlantılı konuların olduğu görülmektedir. Bu araştırma öncelikle henüz iki yıllık bir uygulama geçmişi olan, oldukça yeni kabul edilebilecek bir eğitim programının değerlendirilmesi açısından önemlidir. Bu programda yaşanan sorunların daha yolun başındayken belirlenmesinin, bu sonuçların programın geliştirilmesi süreçlerine yansıtılmasının programdan beklenenlerin daha etkili bir şekilde yerine getirilmesine katkı getireceği açıktır.

Yurtdışında önemsenen bir konu olmakla birlikte dijital vatandaşlık kavramı Türkiye alanyazını için oldukça yenidir. Bu çalışma, bu kavramın incelenmesi bakımından önemlidir. Günümüz vatandaşlık anlayışının olmazsa olmaz bir boyutu haline gelen dijital vatandaşlık anlayışının Türkiye'de de yaygınlaştırılması ve vatandaş yetiştirmeden birinci derecede sorumlu kurumlar olan okulların, bu sorumluluklarını "dijital vatandaşlık" bilgi ve beceri ve değerlerini kapsayacak şekilde genişletmeleri gerektiğinin vurgulanması bakımından, bu çalışmanın önemli katkılar sağlayacağı umulmaktadır. Öğrencilerin dijital vatandaşlık boyutlarının kazanımlarına sahip olarak

okuldan mezun olmaları oldukça önemlidir. Ancak taşıdığı öneme rağmen Türkiye alanyazınında dijital vatandaşlık konusunu ele alan sınırlı sayıda (Çepni, Oğuz ve Kılcan, 2014; Çubukçu ve Bayzan, 2013; Karaduman ve Öztürk, 2014, Karahisar, 2013; Kaya ve Kaya, 2014; Ocak, 2013; Şimşek ve Şimşek, 2013) çalışmaya ulaşılabilmektedir. Bu çalışmaların hiçbirinde öğrencilere dijital vatandaşlık bilgi, beceri ve değerlerinin kazandırılması BTY dersi kapsamında ele alınmamıştır. Bu araştırma ile BTY dersi öğretim programı dijital vatandaşlık eğitimi bağlamında değerlendirilmiştir. Bu nedenle, yapılan bu çalışmanın hem dijital vatandaşlık kavramının vurgulanması hem de BTY dersinin dijital vatandaşlar yetiştirilmesinde etkili bir şekilde işe koşulmasına yönelik alanyazındaki bu eksikliklerin giderilmesine önemli katkılar sağlaması umulmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma ile Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu BTY Dersi Öğretim Programı, dijital vatandaşlık bağlamında öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

1. Öğrenci görüşlerine göre BTY dersi öğretim programı, dijital vatandaşlığın;
  - a) Dijital etik-kanun ve buna bağlı hak ver sorumluluklar,
  - b) Dijital okuryazarlık,
  - c) Dijital güvenlik
  - d) Dijital iletişim boyutlarıyla ilgili bilgi beceri ve değerlerin kazandırılmasında ne ölçüde katkı sağlamaktadır?
2. BTY dersinin dijital vatandaşlık bilgi beceri ve değerlerini kazandırma düzeyine yönelik öğrenci görüşleri arasında
  - a) Sınıf düzeyine
  - b) Cinsiyete
  - c) Evinde bilgisayar olup olmama durumuna
  - d) Evinde internet erişimi olup olmama durumuna göre anlamlı bir fark var mıdır?
3. Öğrencilerin BTY dersinin etkililiğinin artırılmasına yönelik görüşleri nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın modeli: Bu araştırma nicel bir araştırmadır ve tekil tarama modeli kullanılarak Bilişim Teknolojileri ve Yazılım dersi öğretim programının, dijital vatandaşlık kazanımlarını ne ölçüde kazandırdığı ile ilgili öğrenci görüşleri tarama modeliyle belirlenmeye çalışılmıştır.

Evren ve Örneklem: Araştırmanın evreni 2014-2015 Eğitim-öğretim yılında Adana ili merkez ilçelerindeki ortaokullara devam eden 5 ve 6. Sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Evrendeki okullardan alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeyden olacak şekilde yansız küme örnekleme yoluyla her düzeyden birer olmak üzere üç okul seçilmiş; bu okullardan da 5. ve 6. sınıflardan ikişer şube belirlenmiştir. Bu şubelerde öğrenim gören ve katılmaya gönüllü tüm öğrenciler araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Çalışmaya 264 öğrenci katılmıştır. Bu öğrencilere ait bazı kişisel bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Örneklemde Yer Alan Öğrencilere Ait Kişisel Bilgiler

		F	%
Okulun Sosyoekonomik Düzeyi	Alt	87	33
	Orta	93	35.2
	Üst	84	31.8
Sınıf	5. Sınıf	151	57.2
	6. Sınıf	113	42.8
Cinsiyet	Kız	139	52.7
	Erkek	125	47.3
Evinde Bilgisayar Olma Durumu	Var	194	73.5
	Yok	70	26.5
Evinde İnternet Erişimi	Var	171	64.8
	Yok	93	35.2

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veriler, Elçi ve Sarı (2016) tarafından geliştirilen BTY Dersinde Dijital Vatandaşlık Ölçeği (BTY-DVÖ) kullanılarak toplanmıştır. Ölçekte BTY Dersi öğretim programının dijital vatandaşlıkla ilgili özelliklerin kazanılmasında ne ölçüde katkıda bulunduğu dair öğrenci görüşlerini beşli Likert tipinde bir dereceleme üzerinden (5- Çok katkısı oldu, 4- Katkısı oldu, 3- Biraz katkısı oldu, 2-Katkısı olmadı, 1-Hiç katkısı olmadı) belirlemeye yönelik 48 madde bulunmaktadır. BTY-DVÖ, dört alt ölçekten oluşmaktadır. Bunlardan ilki “Dijital Etik-Kanun ve Buna Bağlı Hak ve Sorumluluklar” alt ölçeğidir. Bu alt ölçekte yer alan 15 maddenin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .94’tür. İkinci alt ölçek, 13 maddelik “Dijital okur-yazarlık” boyutudur ve Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .91’dir. BTY-DVÖ’deki üçüncü bileşen “Dijital güvenlik” boyutudur. Bu faktördeki 13 maddeye ait Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı ise .92’dir. Ölçeğin dördüncü faktörü ise “Dijital iletişim”dir. Bu alt ölçek, yedi ifadeden oluşmaktadır ve Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .83’tür. Dört alt ölçek toplam varyansın % 54.10’unu açıklamaktadır. Ölçeğin tamamına ilişkin Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı .97’dir. Ölçeğin başında kişisel bilgilerini belirlemeye yönelik sorulara yer verilmiş; sonunda ise BTY dersinin dijital vatandaşlık bilgi, beceri ve değerlerini kazandırmadaki etkililiğinin artırılmasına yönelik öğrenci önerilerini belirlemek amacıyla bir açık uçlu soruya yer verilmiştir.

Verilerin Analizi

Analizlerden önce ölçekten alınan puanların normal dağılıp dağılmadığı Kolmogorov-Smirnov (K-S) testi ile kontrol edilmiştir. K-S testi sonuçları, dijital etik, kanun ve buna bağlı hak ve sorumluluklar alt ölçeği puanları için 1.085 ($p>0.05$); dijital okur-yazarlık alt ölçeği puanları için 0.716 ($p>0.05$); dijital güvenlik alt ölçeği puanları için 1.277 ($p>0.05$); dijital iletişim alt ölçeği puanları için 1.180 ($p>0.05$); ölçek toplam puanları için de 0.868 ($p>0.05$) olarak bulunmuştur. Bu bulgular, ölçek puanlarının normal dağılım gösterdiğini ve parametrik testlerin kullanılabilceğini göstermiştir. Analizlerde varyansların homojenliği Levene testleriyle kontrol edilmiş; tek yönlü varyans analizlerinde varyansların homojen olduğu durumlarda ikili grup karşılaştırmalarında Scheffe F veya LSD; varyansların homojenliği koşulunun sağlanmadığı durumlarda ise Tamhane testi kullanılmıştır. Bulguların anlamlı olup olmadığının değerlendirilmesinde .05 anlamlılık düzeyi ölçüt alınmıştır. Öğrencilerin puanlarına ait ortalamaların yorumlanmasında grup genişlik değeri, ölçek beşli Likert tipinde olduğundan, $4/5=0,80$ olarak alınmıştır. Buna göre; 1.00 – 1.80

arası “çok düşük”; 1.80– 2.60 arası “düşük”; 2.60 – 3.40 arası “orta”; 3.40 – 4.20 arası “yüksek”; 4.20 – 5.00 arası da “çok yüksek” olarak alınmıştır.

Bulgular

BTY Dersi Öğretim Programının, Öğrencilerin Dijital Vatandaşlık Bilgi, Beceri Ve Değerlerini Kazanmalarındaki Katkısına Yönelik Bulgular

BTY dersi öğretim programının öğrencilerin dijital vatandaşlık bilgi, beceri ve değerlerini kazanmalarındaki katkısına yönelik BTY-DVÖ puanlarına ait betimsel istatistikler Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. BTY-DVÖ Puanlarına Ait Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Dağılımları

	$\bar{X}$	Ss
Dijital etik-kanun ve buna bağlı hak ve sorumluluklar	3.47	.75
Dijital okuryazarlık	2.95	.68
Dijital güvenlik	3.13	.61
Dijital iletişim	3.04	.75
Ölçek Toplam	3.18	.52

Tablo 2’de görüldüğü gibi, aritmetik ortalamalar dijital etik-kanun ve buna bağlı hak ve sorumluluklar için 3.47; dijital okuryazarlık için 2.95; dijital güvenlik için 3.13; dijital iletişim için 3.04’tür. Ölçek ortalaması ise 3.18’dir.

Sınıf Düzeyine Göre BTY Dersinin Dijital Vatandaşlık Bilgi Beceri ve Değerlerinin Kazandırılmasındaki Katkısına Yönelik Bulgular

BTY-DVÖ puanlarının sınıf düzeyine göre incelenmesi amacıyla yapılan bağımsız gruplar-t-testi sonuçları Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3. Sınıf Düzeyine Göre Öğrencilerin BTY-DVÖ’den Aldıkları Puanlara İlişkin Aritmetik Ortalama, Standart Sapma, t ve p Değerleri

Ölçek Puanları	5.Sınıf(N= 151)		6.Sınıf(N= 113)		t	p
	$\bar{X}$	Ss	$\bar{X}$	Ss		
Dijital etik-kanun ve buna bağlı hak ve sorumluluklar	3.49	.76	3.45	.74	.46	.64
Dijital okuryazarlık	2.81	.63	3.16	.68	-4.26	.00
Dijital güvenlik	3.10	.61	3.17	.62	-.85	.39
Dijital iletişim	2.99	.74	3.12	.75	-1.42	.15
Ölçek Toplam	3.13	.48	3.25	.57	-1,81	.07

Tablo 3 ‘de görüldüğü üzere, iki grubun ortalamaları arasındaki fark, sadece dijital okuryazarlık boyutunda 6. sınıf öğrencileri lehine anlamlı bulunmuştur ($p < .05$).

Cinsiyete Göre BTY Dersinin Dijital Vatandaşlık Bilgi, Beceri Ve Değerlerinin Kazandırılmasındaki Katkısına Yönelik Bulgular

BTY dersi öğretim programının öğrencilerin dijital vatandaşlık bilgi, beceri ve değerlerini kazanmalarındaki katkısında öğrenci cinsiyetlerine göre anlamlı bir fark olup olmadığını incelemek amacıyla BTY-DVÖ'nün alt boyutlarından ve ölçeğin tamamından alınan ortalama puanlara ait bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 4'de sunulmuştur.

Tablo 4. Cinsiyete Göre Öğrencilerin BTY-DVÖ'den Aldıkları Puanlara İlişkin Aritmetik Ortalama, Standart Sapma, t ve p Değerleri

Ölçek Puanları	Sınıf	Kız (N= 139)		Erkek (N= 125)		t	P
		$\bar{X}$	Ss	$\bar{X}$	Ss		
Dijital etik-kanun ve buna bağlı hak ve sorumluluklar		3.47	.76	3.47	.75	.02	.98
Dijital okuryazarlık		2.90	.65	3.01	.71	-1.30	.19
Dijital güvenlik		3.16	.61	3.10	.62	.78	.43
Dijital iletişim		3.06	.71	3.03	.79	.33	.74
Ölçek Toplam		3.17	.52	3.18	.53	-1,28	.89

Tablo 4'de görüldüğü grupların ortalamaları arasındaki farklar anlamlı değildir. ($p > .05$).

Evinde Bilgisayar Olup Olmama Durumuna Göre BTY Dersinin Dijital Vatandaşlık Bilgi, Beceri Ve Değerlerinin Kazandırılmasındaki Katkısına Yönelik Bulgular

Evinde bilgisayar olup olmama durumuna göre BTY-DVÖ puanları üzerinde yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 5'de sunulmuştur.

Tablo 5. Evinde Bilgisayar Olup Olmama Durumuna Göre Öğrencilerin BTY-DVÖ Puanlarına İlişkin Aritmetik Ortalama, Standart Sapma, t ve p Değerleri

Ölçek Puanları	Sınıf	B. Var (N= 194)		B. Yok (N= 70)		t	p
		$\bar{X}$	Ss	$\bar{X}$	Ss		
Dijital etik-kanun ve buna bağlı hak ve sorumluluklar		3.54	.72	3.28	.80	2.55	.01
Dijital okuryazarlık		2.98	.66	2.88	.72	1.14	.25
Dijital güvenlik		3.18	.60	3.00	.63	2.15	.03
Dijital iletişim		3.07	.74	2.96	.75	1.07	.28
Ölçek Toplam		3.22	.51	3.05	.55	2.45	.01

Tablo 5'te görüldüğü gibi, iki grubun ortalamaları arasındaki farklar dijital okuryazarlık ve dijital iletişim boyutlarında anlamlı değilken; dijital etik-kanun ve buna bağlı hak ve sorumluluklar, dijital güvenlik ve ölçek toplamı için evinde bilgisayarı olanlar lehine anlamlı bulunmuştur ($p < .05$).

Evinde İnternet Erişimi Olup Olmama Durumuna Göre BTY Dersinin Dijital Vatandaşlık Bilgi, Beceri Ve Değerlerinin Kazandırılmasındaki Katkısına Yönelik Bulgular

Evinde internet erişimi olup olmama durumuna göre BTY-DVÖ puanları üzerinde yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6. Evinde İnternet Erişimi (İE) Olup Olmama Durumuna Göre BTY-DVÖ Puanlarına İlişkin Aritmetik Ortalama, Standart Sapma, t ve p Değerleri

Ölçek Puanları	Sınıf	İ.E. Var (N= 139)		İ.E. Yok (N= 125)		t	p
		$\bar{X}$	Ss	$\bar{X}$	Ss		
Dijital etik-kanun ve buna bağlı hak ve sorumluluklar		3.57	.71	3.29	.80	2.86	.00
Dijital okuryazarlık		2.97	.65	2.92	.73	.64	.52
Dijital güvenlik		3.18	.61	3.05	.61	1.68	.09
Dijital iletişim		3.08	.75	2.98	.74	1.01	.31
Ölçek Toplam		3.23	.50	3.08	.55	2.25	.02

Tablo 6’da da görüldüğü gibi dijital okuryazarlık, dijital güvenlik ve dijital iletişim boyutlarından alınan puanların ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmazken, dijital etik-kanun ve buna bağlı hak ve sorumluluklar boyutu için .00

düzeyinde; ölçek toplamı için DE .02 düzeyinde olmak üzere evinde internet erişimi olanlar lehine anlamlı fark görülmüştür ($p < .05$).

4.3. BTY Dersinin Etkililiğinin Artırılmasına Yönelik Öğrenci Görüşlerine İlişkin Bulgular

Öğrencilerin BTY-DVÖ’de yer alan, “BTY dersinin etkililiğinin artırılması için sizce neler yapılabilir?” şeklindeki açık uçlu soruya verdikleri cevapların frekans ve yüzde dağılımları Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7’de BTY dersinin etkililiğinin artırılmasına yönelik öğrenci görüşlerinin genel olarak donanım-alt yapı ve öğrenme-öğretme süreci temaları altında toplandığı görülmektedir. Donanım-altyapı temasında, “bilgisayar sınıfı artırılabilir” (f:42, %22.10); “bilgisayarlar yenilenebilir” (f:30, %15.78); “F klavye yerine Q klavye kullanılabilir” (f:19, %10) ve “sandalyeler yenilenebilir” (f:8, %4.21) en sık tekrar edilen önerilerdir.

Öğrenme-öğretme süreci temasında ise en sık söz edilen öneriler “site yasakları kaldırılmalı, sosyal ağlara erişim sağlanmalıdır” (f:25, %13.15); “dersin kitabı kullanılabilir” (f: 12, %6.31); “ders eğlenceli hale getirilmelidir” (f:8, %4.21) ve “ders saati artırılabilir” (f:8, %4.21) şeklindedir. “Ara sıra oyun oynatılabilir”, “Ders ilkokuldan itibaren olabilir.”, “BT Sınıfı daha temiz olabilir.” ve “Öğretmenler daha iyi eğitim alabilir” öğrencilerin belirttiği diğer önerilerdir.

Tablo 7. BTY Dersinin Etkililiğinin Artırılmasına Yönelik Öğrenci Görüşleri

Tema	Bulgular	f	%
Donanım- Altyapı	Bilgisayar sınıfı artırılabilir.	42	22.10
	Bilgisayarlar yenilenebilir.	30	15.78
	F klavye yerine Q klavye kullanılabilir.	19	10
	Sandalyeler yenilenebilir.	8	4.21
	İnternet hızı artırılabilir.	6	3.15
	Tablet dağıtılabilir.	6	3.15
	Projeksiyon kullanılabilir.	2	1.05
Öğrenme-öğretme süreci	Site yasakları kaldırılmalı, sosyal ağlara erişim sağlanmalıdır.	25	13.15
	Dersin kitabı kullanılabilir.	12	6.31
	Ders eğlenceli hale getirilmelidir.	8	4.21
	Ders saati artırılabilir.	8	4.21
	Etkinlik sayısı artırılabilir.	6	3.15
	Gündelik hayatta kullanabileceğimiz uygulamalara ağırlık verilebilir.	3	1.57
	İnternet ortamında ders ile ilgili bilgi paylaşımı yapılabilir.	3	1.57
	Çalışma kâğıdı kullanılabilir.	2	1.05
	Kâğıt üzerinde değil bilgisayar ile eğitim yapılabilir.	2	1.05
	Sadece bilgisayar değil günlük hayatta kullandığımız teknolojik araçların kullanımının öğretilmesi de sağlanabilir.	2	1.05
Diğer	Ara sıra oyun oynatılabilir.	2	1.05
	Ders ilkokuldan itibaren olabilir.	2	1.05
	BT Sınıfı daha temiz olabilir.	1	0.52
	Öğretmenler daha iyi eğitim alabilirler.	1	0.52

Tartışma ve Yorum

Araştırma bulgularına göre BTY dersi öğretim programının öğrencilerin dijital vatandaşlığın boyutlarıyla ilgili bilgi, beceri ve değerleri kazanmalarındaki katkısının orta düzeyde olduğu söylenebilir. İnsanlar, bilgi ve iletişim teknolojilerinin iş, eğitim ve gündelik yaşam alanlarında sunduklarından faydalanmaktadır (UNESCO, 2015). Toplumların iyi dijital vatandaş ihtiyacı eğitim programlarının bu yönde güncellenmesiyle karşılanabilir. BTY dersinin içeriği etkili dijital vatandaş yetiştirmeye odaklanarak geliştirilir ve kurumların donanımları buna yönelik düzenlenirse iş, eğitim ve gündelik yaşamda BİT'nin avantajlarından en yüksek düzeyde faydalanılabileceği söylenebilir. Ancak, ilköğretim kurumlarında okutulan BİT dersleri üzerinde çok sık yapılan değişiklikler, bu dersten alınan verim üzerinde de etkili olmuş olabilir. Bilindiği gibi BTY dersi bugüne kadar haftalık ders çizelgelerinde genel olarak seçmeli dersler

kapsamında değerlendirilmiş (MEB, 1997, 2005, 2007, 2010, 2012), 2013 yılında alınan 22 sayılı karar ile zorunlu dersler kapsamında yerini almıştır. Bütün bu değişiklikler, dersin kazanımlarında istikrarsızlığın yanında dijital vatandaşlıkla ilgili bilgi, beceri ve değerlerin kazandırılmasını da sekteye uğratmış olabilir. Öte yandan bu durumun öğretmenleri de olumsuz etkilemiş olduğu düşünülebilir. Nitekim, Seferoğlu, Yıldız ve Yücel'in (2014) öğretmenlerde tükenmişlik ile ilgili yaptıkları araştırmada, öğretmen tükenmişliklerinde branşlara göre sıra ortalaması en yüksek olan branş Bilişim Teknolojileridir.

Çalışmada dijital etik-kanun ve buna bağlı hak ve sorumluluklar boyutuna ait ortalamanın dijital okuryazarlık, dijital güvenlik ve dijital iletişim boyutlarına göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bulgu, dijital etik-kanun ve buna bağlı hak ve sorumlulukların BTY dersi öğretmenlerince diğer boyutlara göre daha fazla önemsenmekte olduğunun bir göstergesi olarak ele alınabilir. Alanyazında da bu yargıyı destekleyen çalışmalar mevcuttur. Örneğin Çubukçu ve Bayzan (2013) dijital vatandaşlığın teknoloji kullanımına ilişkin hak ve sorumluluklar bütününde yer alan davranış normları olarak ifade edildiğini belirtmektedir. Bu boyutla ilgili kazanımları edindiklerinde öğrenciler internet üzerindeki davranışların kendi yakın çevresi ve hatta bunun dışındaki insanları da etkilediğinin farkında olacaklardır (Hollandsworth, Dowdy ve Donovan, 2011). Çocuklar iyi dijital vatandaş olmak için aktif katılımcı olmaya, çevrimiçi hak ve sorumluluklarını tanımlamaya ihtiyaç duyarlar. Moreillon'a göre (2013, s.26) teknolojik araçların artmasıyla birlikte öğrencilerin 'dijital vatandaşlık' olarak da bilinen gerekli güvenlik ve etik çevrimiçi davranışları deneyimleme fırsatları da ayrıca artacaktır. Hollandsworth ve diğerlerinin (2011, s.37) de belirttiği gibi dijital vatandaşlık farkındalığının ve eğitiminin olmayışı, problemler, hatta tehlikeli öğrenci davranışlarına sebep olur. Tüm bu durumlar değerlendirildiğinde dijital etik-kanun ve buna bağlı hak ve sorumluluklar boyutunun alanyazında oldukça önemsendiği görülmektedir. Bu doğrultuda araştırmaya katılan öğretmenler de dijital etik-kanun ve buna bağlı hak ve sorumluluklarla ilgili bilgi, beceri ve değerleri öğrencilerine kazandırmayı daha çok önemsemiş olabilirler. Bununla birlikte bu bilgi ve becerilerle ilgili elde edilen ortalamanın (3.47) yeterli düzeyde olduğunu söylemek de zordur. Bu nedenle BTY dersi öğretim programında bu boyutla ilgili bilgi, beceri ve değerleri daha etkili kazandırmasına yönelik güncellemelerin yapılmasının gerekli olduğu söylenebilir.

Çalışmada BTY dersinin dijital okuryazarlık boyutuna olan katkısının da orta düzeyde olduğu söylenebilir. Dijital vatandaşların yetiştirilmesinde oldukça önemli bir boyut olan dijital okur-yazarlık, Eshet'in (2002, 2004) belirttiği gibi sadece yazılımların kullanılmasından ya da dijital bir aracın çalıştırılmasından çok daha fazlasını ifade etmektedir. Dijital ortamlarda bilgiye ulaşma yollarını etkili bir şekilde kullanma, doğru ve geçerli bilgiyi ayırt edebilme, yeni bilgiler üretme ve öğrenme ihtiyaçlarını karşılamada teknolojiden etkili bir şekilde yararlanma dijital okur-yazarlık kapsamında ele alınabilir. Dijital okur-yazarlık, kullanıcının dijital ortamlarda etkili bir şekilde hareket edebilmesi için gereksinim duyduğu çok çeşitli bilişsel, devinimsel, sosyolojik ve duygusal karmaşık becerileri kapsamaktadır (Eshet, 2004). Bütün bu becerilerin tek başına öğrenilmesi elbette zordur. Bu nedenle BTY programında profesyonelce ele alınıp etkili bir şekilde işe koşulması önemlidir. Öte yandan Kahne, Lee ve Feezell (2012), dijital medya okur-yazarlığının yurttaşlık ve politik yaşamla yakından ilişkili olduğunu,

hatta özellikle gençler için politik yaşamın merkezi boyutunu oluşturduğunu belirtmekte; dijital okur-yazarlığın politik katılımın çevrimiçi yolu olarak görüldüğünü vurgulamaktadır. Bu durumda okullarda BTY dersi kapsamında öğrencilere bu becerilerin kazandırılmasının önemi daha da belirginleşmektedir.

BTY dersinin Dijital güvenlik boyutuyla ilgili katkısı da orta düzeydedir. Bu boyutla ilgili beklenen kazanımlar kişisel bilgilerin korunması, gizlilik ihlalleri, teknolojinin fiziksel ve psikolojik etkileri, gizlilik ve güvenlik ayarları, gizli kalması gereken bilgi ile paylaşılabılır bilgiyi ayırt etme, bilişim suçları vb konular üzerinde yoğunlaşmaktadır (Çubukçu ve Bayzan, 2013; MEB, 2012). Öğrencilerin sıklıkla kullandığı sosyal ağlar bu konuların birçoğu ile yakından ilgilidir. Dijital güvenlik boyutu ile ilgili kazanımların uygulanabileceği en uygun alan facebook, twitter gibi genç nüfusun ilgi alanına giren sosyal paylaşım ortamlarıdır. 5651 sayılı internet ortamında yapılan yayınların düzenlenmesi ve bu yayınlar yoluyla işlenen suçlarla mücadele edilmesi hakkında kanun gereği 11 Nisan 2012’de Bilgi ve Sistem Güvenliği Yönergesi çıkarılmıştır. Bu yönerge kapsamında il milli eğitim müdürlüğü bünyesinde yer alan bakanlık hattı haricindeki tüm internet hatlarının (ADSL, VDSL, 3G, wireless) acilen iptal edilmesi gerektiği tüm kurumlara duyurulmuştur. Okul içi uygulama ortamının bulunmaması ve birçok sitenin yasak olması dijital güvenlik boyutu ile ilgili bilgi beceri ve değerlerin kazandırılma düzeyinin düşük olmasının etkenlerindedir denilebilir. Nitekim BTY dersinin etkililiğinin artırılmasına yönelik öğrenci görüşlerinde de “Bazı siteler için uygulanan yasaklar kaldırılmalıdır” yüksek frekanslı görüşler arasındadır.

Dijital vatandaşlığın dijital iletişim boyutu da dijital güvenlik boyutu gibi sosyal paylaşım ortamları ile yakından ilgilidir. Okullarda kullanılan filtreli internet nedeniyle öğrencilerin sosyal medya ortamlarını kullanması pek mümkün görülmemektedir. Sosyal paylaşım ortamları arkadaşlar arası iletişim kurmanın ötesinde bilgi paylaşım aracı olarak da kullanılabilir. Facebook grupları aile, takım arkadaşları veya çalışma arkadaşları gibi topluluklarla iletişim kurmayı kolaylaştırır. Gruplar durum güncellemeleri, fotoğraflar veya belgeler paylaşabileceğiniz ve grubun diğer üyelerine mesajlar gönderebileceğiniz özel alanlardır (Facebook, 2015). Akıllı telefonların ve buna uyumlu sosyal medya uygulamalarının kullanımının yaygınlaşmasıyla grup üyeleri arası iletişim etkili biçimde sağlanabilmektedir. Okulların BT sınıflarında sosyal ağların kullanılmaması; beş ve altıncı sınıf öğrencilerinin birçoğunun akıllı telefon ve internet paketli GSM hattına sahip olmaması dijital iletişim boyutuyla ilgili bilgi, beceri ve değerlerin kazanımında BTY dersinin katkısının düşük olmasına yol açmış olabilir.

Araştırmada BTY dersi öğretim programının öğrencilerin dijital vatandaşlık boyutlarıyla ilgili bilgi, beceri ve değerlerini kazanmalarındaki katkısında sınıf düzeyine göre yapılan karşılaştırmada tüm boyutlarda altıncı sınıf öğrencilerine ait ortalamaların daha yüksek olduğu; grupların ortalamaları arasındaki farkın sadece dijital okuryazarlık boyutunda anlamlı olduğu belirlenmiştir. Dijital okuryazarlık, temel bilgisayar becerilerini kapsadığından altıncı sınıflar lehine fark bulunması doğal karşılanabilir. Altıncı sınıfta öğrenim gören öğrenciler beşinci sınıfta öğrenim gören öğrencilerden iki dönem daha fazla BTY dersi almışlardır. Bu durumda dijital vatandaşlık kazanımlarının edinilmesinde BTY dersinin etkili olduğu ve bu dersi alma süresi arttıkça dijital vatandaşlık bilgi, beceri ve değerlerinin daha üst düzeyde kazanıldığı söylenebilir.

Araştırmada kız ve erkek öğrencilerin BTY-DVÖ puanları arasında anlamlı farklılık görülmemiştir. Kız ve erkek öğrencilerin birbirine çok yakın puanlar elde etmiş olmaları, BTY dersinden birbirine yakın düzeylerde yararlanmış olduklarının bir göstergesi olarak ele alınabilir. Bu bulgu, araştırmanın gerçekleştirildiği okullarda, dijital vatandaşlık bilgi, beceri ve değerlerinin kazandırılmasında cinsiyet farkının gözetilmediğine ve kız olsun, erkek olsun bütün öğrencilere benzer düzeylerde kazandırılmaya çalışıldığına işaret etmektedir.

Ortalamalar incelendiğinde, dijital vatandaşlığın tüm boyutları ve ölçek toplamına ait ortalama değerlerinin evinde bilgisayarlı olan öğrencilerde daha yüksek olduğu görülmüştür. Aynı durum evinde internet erişimi olan öğrenciler için de geçerlidir. Dijital vatandaşlıkla ilgili kazandırılmak istenen bilgi, beceri ve değerlerin okul içinde olduğu gibi okul dışında da etkili olması beklenmektedir. Dijital vatandaşlık bilgi, beceri ve değerlerinin kazandırılmasında BTY dersinin etkililiğinin bilgisayar sahibi olma ve internet erişimi ile arttığı söylenebilir. Bu olanaklara sahip öğrenciler, okulda BTY dersinde öğrendiklerini tekrar, pekiştirme ve genişletme; ayrıca öğretmenlerinin verdiği ödevleri yapma olanağı bulabilmektedir. Durum böyle olunca da bu öğrencilerin dersin dijital vatandaşlık ile ilgili kazanımlarını da daha etkili bir şekilde edinmiş olmalarının doğal olduğu söylenebilir.

Öneriler

Uygulamaya Yönelik Öneriler

1. BTY-DVÖ'den elde edilen bulgulara göre dijital vatandaşlığın tüm boyutlarıyla ilgili bilgi, beceri ve değerlerin kazandırılmasında BTY dersinin etkisi beklenilenin altındadır. Bilişim Teknolojileri (BT) Sınıflarının ve donanımlarının yetersizliği, öğrenci başına düşen bilgisayar sayısının azlığı, güncel yazılımların temin edilememesi, BTY dersi için öğretim programına dayalı bir öğretmen kılavuz kitabının ve öğrenci kitabının bulunmaması, BTY dersinin haftalık okutulacak ders sayısının az olması, BT Öğretmenlerinin başka okullara BT Rehber Öğretmeni olarak görevlendirilmeleri neticesinde verimli olamamaları, haftalık ders çizelgelerinin çok sık güncellenmesi ile BTY ve benzeri derslerin seçmeli veya zorunlu olma durumunun değişmesi bazen de kaldırılması sebebiyle dersin etkili bir şekilde planlanıp yürütülememesi ve merkezi sınavlarda (TEOG) BTY dersine yer verilmemesi sebebiyle öğrencilerin derse gereken önemi vermemeleri gibi durumların dersin yeterince etkili olamamasına neden olduğu söylenebilir. Bu nedenler ışığında;
  - a. BT Sınıfları her öğrenciye bir bilgisayar veya her iki öğrenciye bir bilgisayar düşecek şekilde yeniden yapılandırılıp, yüksek hızlı internet bağlantısı, donanımı güçlü bilgisayarlar ve dijital vatandaşlık bilgi, beceri ve değerlerini geliştirmede etkili olabilecek orijinal yazılımlar temin edilebilir.
  - b. BTY dersi öğretim programı gelişen teknolojiler ışığında güncellenip, öğretmen kılavuz kitabı, öğrenci ders ve çalışma kitapları bu doğrultuda hazırlanabilir.
  - c. BTY dersi haftalık ders çizelgesinde her kademedeki zorunlu hale getirilip, iyi birer dijital vatandaş yetiştirmek için okullardan en yüksek düzeyde faydalanılabilir.
  - d. Haftalık ders çizelgeleri güncellemeleri belli bir plana göre uzun yıllar yürütülecek şekilde yapıp, ders sayılarının azaltılması, dersin seçmeli hale getirilmesi veya dersin kaldırılması gibi çok sık değişiklikler yerine, BT dersi programının istikrarlı bir şekilde uygulanması sağlanabilir.
  - e. Merkezi sınavlarda BTY dersine yer verilip, öğretmen, öğrenci, veli ve toplumun gözünde dersin önemi artırılabilir.
  - f. Öğretmenlere dijital vatandaşlığın önemi, BTY dersinin bununla ilgili bilgi ve becerilerin kazandırılmasında taşıdığı önem, bu becerilerin kazandırılmasına yönelik stratejiler vb. konularda hizmet içi eğitim programları düzenlenebilir.

İlerde Yapılacak Araştırmalara Yönelik Öneriler

1. Bu araştırma Adana ilinde gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin farklı illerindeki okullarda BTY dersinin dijital vatandaşlık bilgi, beceri ve değerlerine katkısı ölçülebilir. Böylece dijital vatandaşlıkla ilgili bilgi, beceri ve değerlerin ülke çapında geliştirilmesine yönelik önlemler alınabilir.
2. Bu araştırma, ortaokul öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Benzer araştırmalar diğer kademelerde de yapılarak dijital vatandaşlıkla ilgili genel geçer bulgulara ulaşılabilir.
3. Bu araştırma elde edilen sonuçlar ölçek uygulamasına dayalı da nicel verilerden elde edilmiştir. Başka araştırmalar farklı yöntemlerle tasarlanabilir. Özellikle gözlem ve görüşme gibi nitel veri toplama biçimlerinin kullanılacağı araştırmalarla daha derinlemesine ve daha ayrıntılı bulgulara ulaşılabilir.
4. Bu araştırma BTÖ dersi çerçevesinde yapılmıştır. Benzer araştırmalar diğer dersler ya da ilgili kademenin eğitim programının tamamı üzerinden yapılabilir.
5. Bu araştırma, öğrenciler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Benzer bir araştırma, dijital vatandaşlık bilgi, beceri ve değerlerini yeni nesillere kazandıracak olan öğretmen ve öğretmen adayları üzerinde gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Alberta. (2012). Digital citizenship policy development guide. Canada: Alberta Education School Technology Branch.
- Çepni, O., Oğuz, S. ve Kılcan, B. (2014). İlköğretim öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik görüşleri. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3, 251-266.
- Çubukçu, A. ve Bayzan, Ş. (2013). Türkiye’de dijital vatandaşlık algısı ve bu algıyı internetin bilinçli, güvenli ve etkin kullanımı ile artırma yöntemleri. Middle Eastern & African Journal of Educational Research, 5, 148-173.
- Doğan, İ. (2007). Vatandaşlık demokrasi ve insan hakları. Pegem Yayınları: Ankara.
- Elçi ve Sarı (2016). Dijital vatandaşlık ölçeği geliştirme çalışması. Yayına sunulmuş çalışma
- Er, H., Ünal, F. ve Özmen, C. (2013). 8. sınıf vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersinin 4. sınıfa alınmasına ilişkin görüşler üzerine bir araştırma. International Journal of Social Science, 6(8), 179-196.
- Ersoy, A. F. (2013). Vatandaşlık. İ. Acun, B. Tarman, E. Dinç (Ed.), İnsan hakları demokrasi ve vatandaşlık eğitimi kitabı içinde (s. 69-90). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Eshet-Alkalai, Y. (2004). Digital literacy: A conceptual framework for survival skills in the digital era. JI. of Educational Multimedia and Hypermedia, 13(1),93-106.
- Eshet, Y. (2002). Digital literacy: A new terminology framework and its application to the design of meaningful technology-based learning environments. World Conference on Educational Multimedia, Hypermedia and Telecommunications (EDMEDIA). (s.493-498). Chesapeake, VA: AACE.
- Facebook (2015). Yardım merkezi. Gruplarla ilgili temel bilgiler, <https://tr-tr.facebook.com/help/162866443847527/>. Erişim tarihi: 28.03.2015.
- Geçer, A. ve Dağ, F. (2010). Üniversite öğrencilerinin bilgisayar okur-yazarlık düzeylerinin belirlenmesi (Kocaeli Üniversitesi örneği). Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi, 7(1), 20-44.
- Gürcan, H. İ. (2013). İnternette medya okuryazarlığı yaklaşımı, <http://inet-tr.org.tr/inetconf16/sunum/inettr11-5.doc>. Erişim tarihi: 16.06.2015.
- Hollandsworth D. Dowdy, L. & Donovan, J. (2011). Digital citizenship in k-12: It takes a village. TechTrends, 55(4), 37-47.
- Karaduman, H., & Öztürk, C. (2014). Sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlığa dayalı etkinliklerin öğrencilerin dijital vatandaşlık tutumlarına etkisi ve dijital vatandaşlık anlayışlarına yansımaları. Journal of Social Studies Education Research, 5(1), 38-78.
- Karahisar, T. (2013). Dijital nesil, dijital iletişim ve dijitalleşen (!) Türkçe. AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology, 4(12), 71-83.
- Kahne, J., Lee, N. J., & Feezell, J. T. (2012). Digital media literacy education and online civic and political participation. International Journal of Communication. 6, 1-24.
- MEB (1997) İlköğretim okulu haftalık ders çizelgesi. Tebliğler Dergisi, 2481, 643-645.
- MEB (2005) İlköğretim okulu haftalık ders çizelgesi. Tebliğler Dergisi, 2575, 539-542.

Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 25, Sayı 3, 2016, Sayfa 87-102

- MEB (2007) İlköğretim okulu haftalık ders çizelgesi. Tebliğler Dergisi, 2597, 445-448.
- MEB (2010) İlköğretim okulu haftalık ders çizelgesi. Tebliğler Dergisi, 2635, 1539-1542.
- MEB (2012) İlköğretim kurumları(ilkokul ve ortaokul) haftalık ders çizelgesi. Tebliğler Dergisi, 2658, 313-316.
- MEB (2012) Bilişim teknolojileri rehberliği görevi.
http://malatya.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_08/15032015_bt_rehberligi_gorevi.pdf. Erişim tarihi: 05.04.2015.
- MEB (2012) Ortaokul ve imam hatip ortaokulu bilişim teknolojileri ve yazılım dersi (5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) öğretim programı.
ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx/program2.aspx?islem=2&kno=196. Erişim tarihi:17.06.2015.
- MEB (2013) İlköğretim kurumları (ilkokul ve ortaokul) haftalık ders çizelgesinin ortaokul kısmında değişiklik yapılması. Tebliğler Dergisi, 2669, 259-262.
- Moreillon, J. (2013). Leadership: Teaching dijital citizenship. School Library Mounthly, 1, 26-27.
- Mossberger, K., Tolbert, C. J., & McNeal, R. S. (2008). Digital citizenship: The internet, society, and participation. Cambridge: Massachusetts Institute of Technology MIT Press.
- Ocak, M. A. (2013). Ailelerde ve çocuklarda dijital vatandaşlık algısının oluşturulması. www.guvenliweb.org.tr/egitimciler/files/aile_cocuk.pptx. Erişim tarihi: 28.01.2014.
- Ribble, M., & Bailey, G. (2007). Digital citizenships in schools. Washington: ISTE
- Seferoğlu, S. S., Yıldız, H. ve Yücel, A. Y. (2014). Öğretmenlerde tükenmişlik: Tükenmişliğin göstergeleri ve bu göstergelerin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. Eğitim ve Bilim, 174, 348-364.
- Şimşek, E. ve Şimşek, A. (2013). New literacies for digital citizenship. Contemporary Educational Technology, 4(2), 126-137.
- UNESCO (2015). Fostering dijital citizenship through safe and responsible use of ict. Related research, 26-35.